

Frontera i senyorijs en la toponímia de la Conca de Barberà

INTRODUCCIÓ

El camp d'estudi d'aquest treball comprèn alguns topònims de la Conca de Barberà, tot i que s'ha ampliat amb noms de lloc de les comarques veïnes de la Segarra, el Camp i l'Anoia, ja que no tindria sentit fer un estudi històric a partir de les fronteres actuals. Només cal recordar, a tall d'exemple, que el terme de Vallfonga de Riucorb va pertànyer a la comarca de la Segarra fins al 1990, que Santa Coloma de Queralt pertanyia al bisbat de Vic, o que la història del castell de Queralt, situat a l'Anoia, no es pot separar de Santa Coloma de Queralt i Rocafort de Queralt, poblacions de la Conca. Encara té menys sentit considerar la distinció entre la Conca estricta i l'anomenada Baixa Segarra o Alt Gaià.

Com que l'estudi es basa en topònims històrics,¹ en relacionar els noms i la història, forçosament s'ha de recórrer a l'etimologia, fet que comporta una sèrie de problemes, ja que, com deia l'enyorat Ramon Amigó, «el camp de l'etimologia és un esbarzer» del qual en podem sortir esgarrinxats.

Seguint Moreu-Rey (1995) s'entén per *etiologia* les causes que han donat origen als topònims. Tot aprofundint en aquesta idea, Xavier Terrado assenyala que mentre que l'*etiologia* vol esbrinar les causes que han motivat el naixement d'un nom de lloc, l'*etimologia* pretén connectar el nom amb altres de preexistents. L'*etiologia* haurà de donar compte tant de l'origen dels noms com dels canvis, substitucions i adaptacions que aquests han sofert i per quin motiu s'han produït.

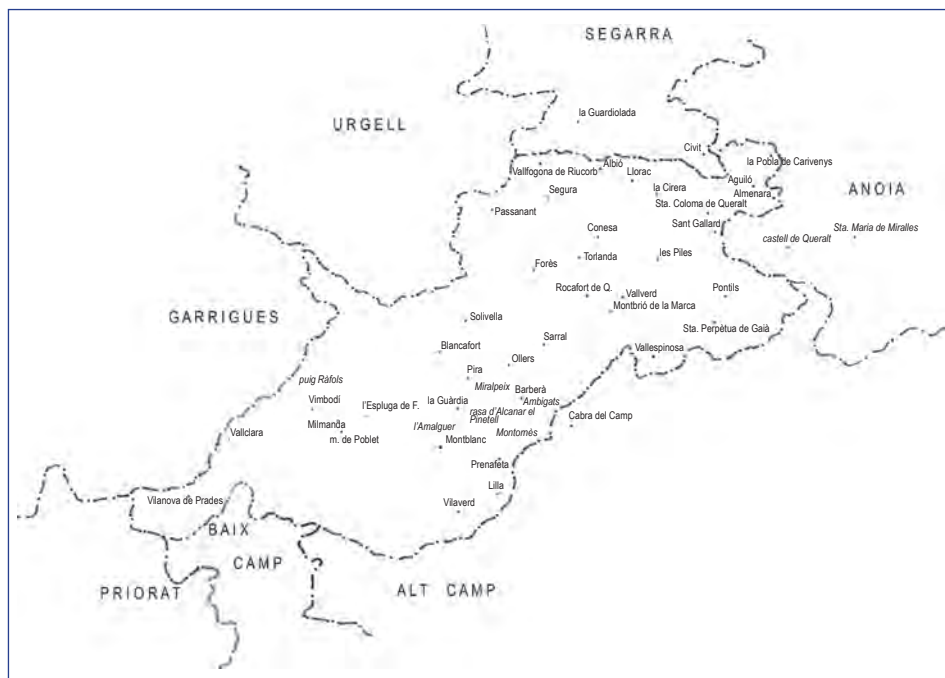
Una aproximació d'aquest tipus comporta força dificultat i, per tant, un cert

1. Bona part d'aquests topònims estan comentats a Plaza (2012).

marge d'error. En primer lloc, les fonts històriques consultades —principalment l'*Onomasticon Cataloniae* (OC) de Coromines, *Liber Feudorum Maior* (LFM) (Miquel Rossell) i Font Rius— comencen a partir del segle x, tot i que la major part de topònims daten del segle XII. En el nostre cas, no disposem, com al País Valencià o a Mallorca, d'uns llibres del *Repartiment* que informin de noms anteriors a la conquesta cristiana; la població i la història de la Conca són molt més difuses. A més, i aquesta és una de les dificultats més considerables, no és feina fàcil establir l'etimologia dels mots, ja que es presenten molts casos d'homonímia: és a dir, paraules d'origen lingüístic diferent (llengües preromanes, llatí, àrab, germànic...) poden arribar a donar en català la mateixa forma. Si a això s'afegeix la llatinització dels topònims tal com apareixen a les fonts que han arribat a nosaltres, la cosa encara es complica més (sense parlar de les falsificacions, tan freqüents en els documents medievals). Només cal veure diferents reculls d'onomàstica per comparar discrepàncies respecte a l'etimologia. Per exemple, *Conesa* s'explica a partir del llatí per a alguns autors, i de l'àrab per a d'altres.² En aquest sentit, resulta molt aclaridora —i tranquil·litzadora— la cita de Mikel de Epalza (1990, p. 77): «[...] això fa que alguns topònims, amb clara etimologia en català puguin tenir també una altra etimologia àrab, sense cap contradicció ni incompatibilitat, perquè corresponen a estadis lingüístics diferents».

Si s'observa la situació de la zona (vegeu el mapa), es pot apreciar que la Conca és una comarca central, entre Tarragona i Lleida, situada històricament en una zona septentrional de la Catalunya Nova, és a dir, la primera marca, que es caracteritza per ser una zona de transició en tots els aspectes: geogràfic, dialectal i històric. Repassant-ne ràpidament la història, sembla clar que la Conca va ser conquerida pels àrabs el 714; tanmateix, ben aviat, a mitjan segle x, va començar l'ocupació cristiana dels llocs, sobretot en la línia formada pels castells de Queralt, Pontils, Santa Perpètua... situats al nord, a l'anomenada zona de l'Alt Gaià. Al sud, al límit amb el Camp, es trobava el castell de Cabra, la població més avançada de la marca en el sector meridional del comtat de Barcelona. Les campanyes d'Almansor, a finals del mateix segle, van significar un retrocés en la conquesta cristiana, però això no va representar un total domini musulmà, ja que aquests castells continuaren en mans cristianes. Després, entre 1090 i 1130, les contínues algarades musulmanes produïren un despoblament general i la Conca quedà com una terra de ningú, tot i que amb una certa —escassa— continuïtat de població. No serà fins a mitjan segle XII que es reprendrà amb empenta la conquesta definitiva de la zona, endegada pels comtes de Barcelona i Urgell amb l'ajut colonitzador de templers, hospitalers i cistercencs.

2. Entre d'altres, Moreu-Rey (1982) i Balañà (1990) la fan derivar d'un diminutiu de l'àrab *kanisah*; mentre que Coromines (OC), seguint Balari (1954, p. 205), afirma que prové del llatí *CONDENSA* i ho justifica perquè el resultat hauria de ser una /s/ sorda i no sonora.

MAPA 1. La Conca de Barberà.

ELS TOPÒNIMS DE FRONTERA

Com a conseqüència del seu caràcter fronterer abunden en la zona els hagioto-pònims³ —*Sant Gallard, Santa Coloma, Santa Perpètua, Sant Martí de Tous, Sant Magí*—, mentre que al sud, a la Conca estricta, en els primers temps només hi ha, a *Sant Pere d'Ambigats*, al terme de Barberà, un territori avançat, cedit pel comte Borrell al monestir de Santa Cecília de Montserrat el 945, que probablement no tingué continuïtat fins un segle més tard, quan s'hi construí una torre (Pla-za, 1990). També es troben força topònims d'origen llatí: *Montclar, Miralles, Pon-tils*, i altres de preromànics com *Queralt, Querol, la Pobla de Carivenys*.

En aquest territori de «pujades i baixades» en la conquesta i colonització, la toponímia àrab alterna amb la cristiana: *Almenara* (àrab, 'torre de senyals') és molt proper a *Miralles* (llatí, amb un significat semblant). El caràcter de frontera també es manifesta en l'abundància de guàrdies. Al nord: *la Guardiollada* (del llatí *Guardia lata*), *la Cirera* (nom àrab amb el significat 'guàrdia' seguint la interpreta-ció de Balañà [2002]); al sud, a la Conca estricta: *la Guàrdia dels Prats* (abans pro-

3. Sobre la relació entre l'hagiotoponímia i la conquesta cristiana, vegeu Badia (1987).

bablement *Guàrdia d'Oromir*, documentada el 1180 [Font Rius, 1967-1983, vol. 1, p. 222]), i els topònims antics desapareguts de la *Guàrdia grossa* o *Veltregar* a *Sant Pere d'Ambigats* (Plaza, 1990) al terme de Barberà. *Santa Coloma de Queralt* s'anomenava en els primers temps *Santa Coloma Zamarca* (Segura, 1879, p. 17), tot i que el primer nom sembla que fou *Santa Coloma Zamora* (Iglésies, 1963, p. 2). Montbrió també s'anomena *de la Marca*, tot i que en la documentació antiga no apareix aquest complement.

LA REDENOMINACIÓ DELS TOPÒNIMS ÀRABS COM A CONSEQÜÈNCIA DE LA CONQUESTA

A partir del buidatge de topònims de l'OC pel que fa a la Conca de Barberà, s'observa que tot i que, en termes relatius, la comarca no té una freqüència de noms d'origen àrab comparable a la de les terres del sud del Principat, en registra bastants més que les comarques veïnes de l'Anoia o la Segarra; observació que també fa Turull (2006), el qual, a partir de les dades de Coromines, compara les freqüències de topònims àrabs amb la d'altres comarques centrals, i anota un 6,5 % a la Conca de Barberà, enfront d'un 2 % a la Segarra, un 3,7 % a l'Anoia, un 0,7 % al Solsonès i un 0,9 % al Bages.

Els topònims àrabs de la zona pertanyen majoritàriament a la toponímia menor, tot i que no en són absents els de la major. Són d'origen àrab *Miravet*, *Alfeu* (o *Alfès*), *Almosella*, *Saduc* (pretèrits) i altres d'actuals: *Amalguer* (a Montblanc), *Almenara*, *Alcarràs* (molí, a Llorac), *Civit*, *Ràfols*, *Sarral*, *Alcanar* (a la Guàrdia dels Prats), als quals podríem afegir, encara que en desacord amb Coromines, *Llorac* i *la Cirera*.⁴ Aquest autor també justifica l'origen romà de *la Cirera*, que per a ell (OC) és un nom llatí derivat del vegetal, mentre que, si és d'origen àrab —com ja s'ha dit— significa 'guàrdia'. En aquest cas, sembla que la geografia del lloc abona la darrera etimologia, ja que *la Cirera* es troba prop d'una altra guàrdia, *la Guardi-olada*. Per a Balañà (1990) també són totalment o parcialment àrabs *Solivella*, *Rocafort*, *Forès*, *Savallà*, *Riuorb...*, tot i que les seves argumentacions en aquests casos estan poc fonamentades.

Sembla que els àrabs conservaren bona part de noms de lloc preexistents, sense fer altres modificacions que adaptar-los a la seva fonètica. Això explica la persistència de topònims preromans i llatins en territoris ocupats;⁵ al contrari, els cristians foren més proclius als canvis de nom d'origen àrab. Un exemple de pervivència d'un topònim llatí adaptat a la fonètica àrab és *Cabra*, que s'explica a partir d'una adaptació fonètica del llatí IGABRO, que va donar *Qabra*>*Cabra*.

4. Pel que fa a *Llorac*, Coromines (OC) el fa derivar d'un antropònim romà, mentre que per a Balañà (1984) prové de l'àrab *al-aurâq*, 'les fulles, la fullareda'.

5. Epalza (1990, p. 76) observa que a Egipte s'han conservat molts topònims que són anteriors a l'arabització.

Aquesta etimologia és compartida per Barceló (2010, p. 30) i Coromines com a origen del nom de *Cabra* (Còrdova). Tanmateix, aquest —tot i que de manera molt subtil— sembla que també l'admet per a Cabra del Camp, per al qual «podem reconèixer força convincent al supòsit d'un origen afí al de la ciutat de Cabra, prop de Cordova» (OC, III, p. 167). El poble de Cabra del Camp, a l'extrem de l'Alt Camp que es comunica amb la Conca, posseïa un castell, documentat el 980, i era una fortalesa avançada del comtat de Barcelona que el 985 fou arrasada per Almansor. El que és segur és que no es tracta de cap zootopònim.

Lilla, en la frontera entre la Conca i l'Alt Camp, és també un topònim àrab. Tot i que Coromines (OC) el considera un mossarabisme i el relaciona amb *Alella* 'al-zinar', en una crònica arabomagribina de finals del segle x (Benet, 1988) es diu que en una incursió d'Almansor va ser atacat el «castell d'*Al-Daliyah*, del territori de Barcelona».

Sovint s'observa en els documents la substitució d'un nom per un altre, sobretot de l'ètim àrab per l'ètim català. La major part de canvis d'aquest tipus es produeix a finals del segle XI, i sobretot durant el XII. De vegades, en els primers temps, es registren els dos noms, per exemple, «Reyal quae olim nuncupatur Saduc» a la carta de població atorgada el 1180 (Font Rius, 1967-1983, vol. I, p. 220), tot i que en un document anterior de 1076 apareix «isla de Saug» (LFM, p. 275). En moltes altres ocasions, la comparació entre diferents documents és suficient per descobrir-ne la substitució. Els que hem pogut documentar no són pocs: *Alfès* / *Alfeu* (la vall d'*Alfès*, citada encara el 1033 i 1038) va passar a anomenar-se *Vallfogona*, *Bu-falla* va passar a anomenar-se *Vallverd*. D'altres els suposem: el castell de *Flix*, prop de Pontils, documentat el 1199, va passar a dir-se *Roqueta* en un document del segle XII (OC). Un cas curiós és el de la substitució de *les torres d'Alchaceran*, citades en documents del segle x, per *Almenara*, topònim que s'ha conservat. Les causes de la substitució d'un mot àrab per un altre dins la mateixa llengua és que potser *almenara* ja no era sentit com un nom àrab,⁶ tot i que també pot representar la intenció dels nous senyors d'esborrar el nom —i amb ell la pertinença— d'un antic posseïdor del lloc, com sembla indicar el primer topònim, i deixar només un nom genèric.

En general, en passar de l'àrab a la llengua dels nous senyors, el català, molts noms àrabs s'interpretaren dins del sistema semàntic de la nova llengua (un procediment diferent de l'adoptat pels àrabs, que només afectà la fonètica). I com que els noms àrabs eren copiats d'oïda pels escriptors medievals, s'assimilaren a formes conegudes romàniques adaptant-les al seu sistema lingüístic, de manera que adoptaren un nou significat (Barceló, 2010, p. 12). Coromines en posa un exemple en l'entrada *Montserrat d'Alcalà* (al País Valencià) de l'OC, en el qual l'arrel àrab ori-

6. *Almenara* 'canelobre' és un nom comú, documentat ja el 1414 (Coromines, 1980-1989).

ginària s'ha vist influenciada pels «incomptables noms de lloc catalans en *mont* i la reminiscència del nom de la santa muntanya».⁷ D'altres exemples: *Aiguadí*, que en àrab significa 'camí de les eugues', en català s'ha relacionat amb *aigua* per significat reflex.⁸ O un altre encara més rebuscat: l'*algesira* ('illa' en àrab) *major*, tocant a Tortosa, es va convertir en *Giramascor* (Fuguet, 1988).

Per tant, l'assimilació dels noms àrabs al català per analogia amb el nou significat és fonètica i semàntica. L'exemple més clar a la Conca és el de *Sarral*. Aquest topònim s'ha interpretat tradicionalment com «sa-reial» ('la real'), un significat esperable dins del sistema de la llengua catalana. Tanmateix, Coromines (OC) ja observa que en els primers documents apareixen les formes *Areyal* i *Areal* —llatinitzades en *Regale*—, que van adoptar després l'article salat. *Areal* és un mot que s'ha de relacionar amb els *Reals* de València i Mallorca. Deixant de banda la discussió entre Coromines i Barceló sobre el significat i l'arrel de *real*,⁹ ambdós estan d'acord en el fet que deriva de l'àrab; per tant, la semblança del *rahl* àrab amb *reial* (derivat de *rei*) i el fet que la vila va ser de domini reial (en temps d'Alfons el Trobador el 1180 i definitivament el 1383) va portar a escriure *Reial* en el document de la carta de població de Sarral de 1180 i a reinterpretar el nom dins del sistema semàntic del català. La substitució de l'antic nom de Sarral, *Sauc* (o *Saduc*), és interpretada per Coromines com l'elecció d'una primera o la segona part d'un compost àrab, *rahal* (>*Areal* > *Sarral*) o *Sadoq* (>*Saduc*).¹⁰ També, seguint Coromines, «la forma "real" quan és substantiu sovint amaga l'arabisme *real*» (Coromines, 1980-1989, vol. VII, p. 33), però no quan és adjectiu. Aquesta mateixa interpretació —amb tota cautela— es podria aplicar a la *Font del Ral*, nom encara viu a Rojals.¹¹

Hem de ressenyar alguns topònims conservats que Coromines considera totalment o parcialment mossàrabs: *Gaià*, *Pinetell* i *Pira*. Aquesta sèrie, sempre en termes relatius en el context de la Conca, representa un nombre bastant significatiu.¹² Coromines parlava de «la zona semimossàrab de Poblet» (1976, vol. I, p. 102), un terme prou vague. Potser allò que es presta a confusió és el terme *mossàrab*, tan manipulats políticament i lingüísticament. Estudis posteriors han mostrat la no

7. I afegeix: «és un dels casos de nom aràbic un poc assimilat a un de català que se li assemblava».

8. Bramon i Lluch (2002) ho documenten a la Ribera d'Ebre i Amigó (2011) en va fer un article magnífic.

9. El significat del mot, *rahl*, originà una llarga discussió entre Coromines (OC) i Barceló (2010). És interessant l'article de Rubiera (1984).

10. *Saduc* va ser interpretat com un nom hebreu i donà origen a la falsa idea d'una colonització jueva. Vegeu, sobre Sarral, Marsal (1997).

11. La reducció *ral* per *real* és normal en la pronunciació de Sarral.

12. *Gaià* no és un resultat ieista *LY>y*, que no fóra propi d'aquestes contrades, sinó que s'explica a partir de l'evolució de *GAIVS* amb manteniment de la *i*. El *Pinetell* deriva de *PINNA*, 'penya', i no de *pi*, amb la no sonorització de la consonant intervocàlica. *Pira* és un derivat d'un *Apietra*>*APIARIA*, amb la conservació del diftong *ei* amb reducció a *i* (Coromines, 1965).

pertinença del nom. En tot cas, en el context lingüístic de la Conca, es pot identificar aquesta «zona mossàrab» amb una zona aïllada i, per tant, allunyada dels canvis lingüístics que s'estaven produint a la Catalunya Vella, la situació de lateralitat de la qual fou la causa del manteniment de trets arcaics. La forma *Pinetell* es pot explicar com un cas d'evolució retardada de la sonorització de les sordes intervocàliques, i el topònim *Pira* s'ha de relacionar amb l'evolució retardada del diftong *ei* a la Conca que ha donat unes formes de futur en [ɛ], com en pallarès, en lloc d'[e] i el manteniment de la [ɛ] en les formes *m[é]s* i *s[é]* (Plaza, 1996, p. 62-66).

ELS TRASLLATS TOPONÍMICS

Altres canvis en els topònims són resultat de la diferent situació geogràfica de la població: *Duesaigües* va passar a anomenar-se *Vilasalva*, segurament per marcar que era una vila de nova fundació, després que el rei va afavorir-ne la repoblació el 1155. Poc temps després, el 1163, es va traslladar al puig i va abandonar el primitiu emplaçament al costat del riu; aleshores s'anomenà *Montblanc*.¹³ Per un document de 1030 sabem que Montclar abans s'anomenava *Montevano* (LFM, doc. n. 1030).

Hi ha pocs trasllats toponímics per colonització. A la Conca els topònims que remetent a pobles occitans són *Miralpeix*, partida entre Barberà i Pira, i els llogarets de *Milmanda* i *Torlanda*. Els dos darrers eren possessions dels cistercencs de Poblet i Santes Creus, respectivament. Curiosament, ambdós canviaren el nom: *Torlanda* s'anomenava en la documentació antiga *Triarigó* (Font Rius, 1967-1983, vol. 1, p. 38), mentre que *Milmanda* s'anomenava *Scurpianda*,¹⁴ que per a Font Rius és un topònim d'origen musulmà. Coromines a l'OC (vol. v, p. 275a40) tracta conjuntament tots dos topònims: la seva interpretació —bastant novellesca— va des d'atribuir-li ressonàncies literàries fins a influències occitanes procedents de l'orde del Temple (val a dir que els templers tenien una important comanda a Barberà, però no van tenir possessions ni a *Milmanda* ni a *Torlanda*, que foren dels cistercencs de Poblet i Santes Creus, respectivament). Amb més coneixement de l'indret, Altisent (1984) atribueix el nom *Milmanda* a una repoblació d'occitans, procedents probablement de *Mirmande* de la Garona —Altisent documenta en aquells anys occitans de la Garona a Lleida i, per contigüitat, a Poblet. És curiosa la coincidència de noms —terminacions en *-anda*, que no és un sufix català; l'origen occità de tots dos topònims, i la pertinença d'ambdós llocs a cenobis cistercencs—, fet que pot abonar la teoria d'Altisent. Per explicar el canvi de noms aquest autor recorre a un eufemisme en el cas de *Milmanda*, a causa de les connotacions negatives d'una *escorpianda* 'lloc d'escorpins'; mentre que Coromines, sense casar-se amb ningú ni justificar-

13. «[N]unc noviter appellatur Montblanc» (Font Rius, 1967-1983, vol. 1, p. 172).

14. Document del *Cartulari de Poblet* (citat per Altisent, 1984).

ho, afirma que el mot devia tenir «ressonàncies aràbigues» per als repobladors de Poblet, motiu pel qual ben aviat fou substituït. *Miralpeix* és un altre topònim que remet a una població occitana, però no ha passat mai de ser una partida del terme de Barberà.

Un cas més domèstic de trasllat és el de Queralt. Queralt és un castell al terme de Bellprat (Anoia), un lloc important en la conquesta i colonització de la zona. Les terres del terme de Queralt van ser aprisiades per la família Gurb, procedent d'Osona, que hi construï el castell del qual encara es conserven restes. La família canvià aleshores el nom de Gurb pel de Queralt. Quan, més endavant, una branca lateral construï el castell i senyorejà la vila de Santa Coloma continuà anomenant-se Queralt, i per ells passà la vila a anomenar-se *Santa Coloma de Queralt*; el mateix s'esdevingué amb Rocafort quan entrà en la baronia dels Queralt. El prestigi i la identificació amb el nom va portar Pere de Timor, que heretà Santa Coloma, a anomenar-se Pere (II) de Queralt, nom que va passar als seus descendents, mentre que els seus germans continuaren anomenant-se Timor.

LA JUSTIFICACIÓ DE LA PROPIETAT. MANIPULACIÓ DE TOPÒNIMS

Els topònims han estat sovint manipulats en els documents. No és cap descobriment dir que en la documentació antiga hi ha molts elements falsificats; en l'edat mitjana aquesta pràctica s'ha de considerar usual i no gaire fraudulenta, ja que a falta de proves que confirmessin la possessió o els drets sobre un lloc, aquestes s'havien de fabricar. És el cas dels llocs aconseguits per apriació en la terra de frontera dels quals no es podien justificar els drets; aleshores es creaven documents nous: aquest és probablement el cas del document de la donació del castell de Forès, un dels documents base de la toponímia pretèrita de la Conca, sobre el qual els historiadors han posat dubtes justificats. Entre altres de falsos, hi ha els dos (anys 1067, 1054) que presentà Pere de Puigverd en un litigi amb Ramon Berenguer IV dirimit a Lleida el 1157. Tanmateix, les afrontacions són clarament identificables i reals, ja que una característica d'aquests documents «falsos», probablement escrits el segle XII i presentats com a escrits el segle anterior, és el fet que malgrat ser apòcrifs descriuen llocs i situacions verídics. En aquests dos documents apareixen uns topònims que no es troben en cap altre escrit de la Conca relatiu als mateixos llocs, com *Guàrdia* i *Veltregar*; és possible que fossin noms antics, ja perduts, utilitzats aquí per donar-los més versemblança. Curiosament, ambdós documents diuen gairebé el mateix i els noms, diferents, corresponen a les mateixes afrontacions: el que en un és *la Guàrdia Grossa*, a l'altre és el *Veltregar Gros*.¹⁵ L'alternança entre *Guàrdia* i *Veltregar* no té res d'estrany, ja que ambdós

15. Vegeu-ne un resum a Plaza (1990).

tenen la mateixa arrel (*ward*, Coromines), i a més comparteixen el mateix adjectiu (Guàrdia) *grossa* / (Veltregar) *gros*.

Un cas menys justificable de manipulació de la toponímia és el que afectà el topònim *Montornès*. *Montornès*, un topònim actual, és compartit pels termes de Barberà i Montblanc. En la documentació era una quadra, és a dir, només un lloc. Tanmateix, quan passà a ser domini de Poblet el monestir el considerà «castell i lloc», fet que representava un control diferent sobre l'indret, més beneficis per al monestir, ja que atorgava més drets als seus posseïdors. Per aconseguir aquest canvi, els frares de Poblet van elaborar tres documents, que no consten en cap més arxiu que el del monestir, on el Montornès de la Conca es confon amb el Montornès de Segarra, que sí que era un castell. Sobreposant els dos llocs, Poblet aconseguí canviar a favor seu la jurisdicció del lloc de Montornès (Fuguet, 1988).

CONCLUSIONS

L'estudi dels topònims antics a la zona de la Conca (entesa aquí en sentit ampli) mostra en primer lloc que els noms d'origen àrab són més abundants del que aparentment semblava. Aquesta relativa freqüència és una prova de la tendència general a canviar o assimilar els noms antics segons el sistema social i lingüístic dels nous senyors cristians. L'aproximació a les causes que han originat els canvis de noms, sigui per significat reflex, assimilacions, trasllats, red denominacions, és fonamental per entendre el significat dels noms dins del seu context històric i social. Els diferents estadis històrics provoquen que un mateix topònim tingui un significat diferent segons el moment històric i el sistema lingüístic en el qual s'insereix.

Finalment, s'observa que la història dels noms i la història dels llocs es presenta estretament lligada. Per això, les fonts documentals, malgrat la seva manipulació, són fonamentals en la recerca toponímica.

CARME PLAZA ARQUÉ
Doctora en filologia catalana

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALTISENT, Agustí (1984). «Milmanda». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. 27: *IX Colloqui de Tarragona*, p. 27-31.
- AMIGÓ, Ramon (2011). «De les egües a les aigües». A: *Onomàstica i llenguatge*. Barcelona: Rafael Dalmau, p. 49-52.
- BADIA I MARGARIT, Antoni (1987). *La formació de la llengua catalana: Assaig d'interpretació històrica*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BALANÀ, Pere (1984). «Sobre els mots catalans del tipus "Ll-" procedents de l'àrab. Avançament d'una possible "regularitat" etimològica». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. 27: *IX Colloqui de Tarragona*, p. 45-51.

- BALANÀ, Pere (1990). *Els noms de lloc de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- (1996). «Vestigis de la dominació islàmica a la Conca de Barberà: la toponímia del municipi de Llorac». *Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària* [Tarragona], núm. 8, p. 137-140.
- (1998). «Una metodologia simplificada per a la recerca d'etimologies aràbigues. Aplicació al cas de Llorac». A: *Studia in honorem professor Martí de Riquer*. Vol. III. Barcelona: Quaderns Crema, p. 11-23.
- (2002). «Les “cires” en l'estratègia defensiva andalusina a la frontera superior». *Revista d'Igualada*, núm. 12, p. 7-10.
- BALARI JOVANY, José (1954). *Orígenes históricos de Cataluña*. Sant Cugat del Vallès: Instituto Internacional de Cultura Románica.
- BARCELÓ, Carme (2010). *Noms aràbics de lloc*. Alzira: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana: Bromera.
- BENET, Albert (1988). *El procés d'independència de Catalunya*. Sallent: Institut d'Arqueologia, Història i Ciències Naturals.
- BRAMON, Dolors; LLUCH, Rosa (2002). *Mots remots (setze estudis d'història i toponímia catalana)*. Girona. CGC.
- COROMINES, Joan (1965). *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Barcino.
- (1976). «Tractament de la a tònica». A: *Entre dos llenguatges*. Vol. I. Barcelona: Curial, p. 85-108.
- (1980-1989). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial: La Caixa. 9 v.
- (1994-1997). *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial: La Caixa. 7 v.
- EPALZA, Mikel de (1990). «Toponímia àrab i estructura comarcal: el Penedès». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. 40: *XV Colloqui de Reus*, p. 76-82.
- FONT RIUS, José M. (1967-1983). *Cartas de población y franquicia en Cataluña*. Madrid: CSIC. 2 v.
- FUGUET, Joan (1988). «L'actual partida de Montornès dels termes de Barberà i Montblanc. Un topònim d'història confusa». A: *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*. Vol. II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 213-222.
- (1998). «Fortificacions menors i altre patrimoni retingut pels templers a Tortosa després de la permuta de 1294». *Anuario de Estudios Medievales* [Barcelona], núm. 28, p. 293-310.
- IGLÉSIES, Josep (1963). *La reconquesta a les valls de l'Anoia i el Gaià*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- MARSAL, Anton Maria (1997). «Sarral vila de reis. Un estudi sobre l'origen i l'actualitat del nom de Sarral». A: *I Recull de treballs 'El Baluard'*. Sarral: [s. n.], p. 113-156.
- MIQUEL ROSSELL, Francesc Xavier (ed.) (1945). *Liber Feudorum Maior*. Barcelona: CSIC.
- MOREU-REY, Enric (1982). *Els nostres noms de lloc*. Mallorca: Moll.
- (1995). «Tipologia toponímica». A: ROSSELLÓ, Vicenç M.; CASANOVA, Emili (ed.). *Materials de toponímia*. Vol. I. València: Generalitat Valenciana: Universitat de València, p. 45-52.
- PLAZA, Carme (1990). *Història de Barberà a través dels noms*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- (1996). *La parla de la Conca de Barberà*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- (2012). «Els topònims de la Conca de Barberà a l'*Onomasticon Cataloniae*». A: *Actes*

- del XXXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, Montblanc, 2006. Montblanc: CECB: Societat d'Onomàstica, p. 11-26.
- RUBIERA, María Jesús (1984). «Rafals y raales; ravals y arrabales; reals y reales». *Sharq Al-Andalus*, núm. 1, p. 117-122.
- SEGURA VALLS, Joan (1879). *Història de la vila de Santa Coloma de Queralt*. Barcelona: Imprenta de Vicente Magriñá.
- TERRADO, Xavier (1994). «Fonaments per a l'estudi etimològic de la toponímia catalana». A: TURULL, Albert (ed.). *Introducció a l'onomàstica: Toponímia i antroponímia catalana i general*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 53-72.
- (1999). *Metodología de la investigación en toponimia*. Saragossa: Edició de l'autor.
- TURULL, Albert (2006). «Toponímia de la Catalunya central a l'obra de Joan Coromines. Noms de lloc del Bages, l'Anoia, la Conca de Barberà i la Segarra (amb incursions al sud del Solsonès) tractats a l'*Onomasticon Cataloniae*». *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, núm. 101: XXVII Col·loqui de Manresa I, 2001, p. 17-53.